

BIBLICUM ŚLĄSKIE

KURS ZASADNICZY

Wykład XII - Wymiar teologiczny oraz znaczenie Księgi Wyjścia w historii zbawienia cz. II

2. Poznanie Jahwe

Kolejny ważny temat teologiczny obecny na przestrzeni całej księgi to poznanie Jahwe. Czasownik znać, poznać (hebrajskie *jada* ') stanowi jedno z kluczowych słów Księgi Wyjścia. Najpierw to Bóg zna Izraela po imieniu (Wj 33,17), zna jego cierpienia i grzechy (Wj 2,25; 3,7; 32,22). Chce jednak, aby to poznanie było wzajemne. Działa więc i mówi w taki sposób, by wszyscy, Izraelici, Egipcjanie i inne narody, mogli poznać: kim jest Jahwe? Jako pierwszy pyta Go o to Mojżesz i to jemu objawia On swoje imię (Wj 3,13-15; por. 6,2-3). Sekwencja kolejnych zdarzeń jest ilustracją wyjaśniającą, jaki jest rzeczywisty sens tego imienia. Dokona się to w dość paradoksalny sposób. Fundamentalne pytanie postawi bowiem faraon: „Kim jest Jahwe, abym musiał słuchać Jego rozkazu i wypuścić Izraela?” (Wj 5,2). W odpowiedzi Bóg podejmie działania, które najpierw będą miały na uwadze, aby to Izraelici „poznali” kim jest Jahwe (Wj 6,7; por. też 16,6.12; 33,16), a potem swoje doświadczenie przekazali dzieciom i wnukom (Wj 10,1-2). Cała sfera kultowa w życiu Izraela jest podporządkowana tej pamięci. Izrael musi być nieustannie świadomym, iż „poznał”, że to Jahwe jest Bogiem, który go wywiódł z domu niewoli (Wj 29,46) i uświęcił (Wj 31,13). Akt wyzwolenia z niewoli egipskiej staje się więc wspomnieniem, które poprzez celebrowanie go w liturgii, pozwala „poznać” kim jest Jahwe. Dzięki zaangażowaniu się Boga na rzecz Izraela to „poznanie” staje się jednak także możliwe dla innych: dla faraona i Egipcjan (Wj 7,5.17; 8,6.18; 9,14.29; 11,7; 14,4.18.25), dla Madianity Jetro (Wj 18,11) oraz mieszkańców sąsiednich krajów (por. Wj 15,14-16). Istotne w tym procesie „poznawania” są zwłaszcza wypowiedzi pojawiające się w opowiadaniu o plagach. Pod wpływem kolejnych znaków faraon i jego podwładni muszą poznać, że „Ja jestem Jahwe” (Wj 7,17; 8,18; 10,2) i „nie ma nikogo jak Jahwe” Bóg Izraela (Wj 8,6), gdyż „nie ma równego (Mu) na całej ziemi” (Wj 9,14), bo „ziemia należy do Jahwe” (Wj 9,29).

Jedną z głównych kategorii teologicznych, na których opiera się Księga Wyjścia, jest także temat stworzenia. Bóg, który wybawia Izraelitów z Egiptu jest zarazem Stwórcą. To On sprawił, że Izrael był płodny i stał się liczny narodem (Wj 1,7.20; por. Rdz 1,28; 9,1.7; 12,2). Ponieważ wypełnienie tej obietnicy znajduje przeszkodę w polityce faraona, Bóg musi interweniować, aby ratować swoje „stworzenia”. W tym celu wykorzystuje On swą władzę nad naturą (plagi), a nawet siły chaosu reprezentowane przez morze (Wj 14). Izrael w podzięce i uwielbieniu śpiewa hymn, którego tematyka i słownictwo bliskie

jest opisowi stworzenia (Rdz 15). Akt wybawienia Izraela nie jest dokonany tylko ze względu na sam naród wybrany. Służy całemu stworzeniu i jego restauracji, którą Bóg zamierzył. Widać to w licznych paralelach pomiędzy postacią Mojżesza i Noego. Identyczną nazwę noszą arka Noego i kosz, w którym został puszczony na wodę mały Mojżesz (Wj 2,3); tak arka jak i Namiot Spotkania budowane są zgodnie z instrukcjami pochodzącymi bezpośrednio od Boga (Wj 25,1); zarówno Noe jak i Mojżesz znajdują łaskę u Boga (Rdz 6,8 i Wj 32,12-17); a w końcu także teren, na którym się poruszają ku wybawieniu (woda-pustynia), to dwa najbardziej reprezentatywne symbole chaosu (anty-stworzenia), które Jahwe w pełni kontroluje. Efekty interwencji Stwórcy w naturę widać nie tylko na przestrzeni Wj 1-15, ale także w czasie pobytu na pustyni, gdy naturalny porządek zostaje zawieszony, a Jahwe z nieurodzajnej ziemi czyni miejsce, w którym Izraelici bez trudu znajdują pokarm i wodę. Opowiadanie o budowie sanktuarium (Wj 25-31.35-40) i epizod ze złotym cielcem (Wj 32-34), który je przerywa, może być odczytywane według schematu dobrze znanego z pierwszych rozdziałów Księgi Rodzaju: stworzenie – upadek – nowe stworzenie.

3. Od służby dla faraona do służby dla Jahwe

Najbardziej ewidentny temat teologiczny, wyznaczający zarazem podstawową logikę całej Księgi Wyjścia, to przejście od niewolniczej służby dla faraona do służby kultowej na rzecz Jahwe. Wyzwolenie z Egiptu, „domu niewoli” (Wj 13,3.14; 20,2), nie jest celem samym w sobie, lecz służy stworzeniu nowej tożsamości Izraela. Do samego końca księga opowiada o tym, jak począwszy od uwolnienia z niewoli Bóg prowadzi i przygotowuje Izraelitów do nowej formy życia i dobrobytu. Ucieleśnia ją dar Prawa i kult sprawowany w Namiocie Spotkania.

Akt wyzwolenia stanowi złożoną rzeczywistość polityczno-społeczną, której efekty sięgają także ludzkiego ducha (por. Wj 6,9). Opisują go trzy podstawowe terminy, zebrane razem w Wj 6,6: „*Uwolnię* was od jarzma egipskiego i *wybawię* was z niewoli, i *odkupię* was...”. Każdy z tych trzech czasowników pochodzi z innego kontekstu społecznego i każdy przywołuje odmienny sposób obrazowania, ale wszystkie jednej i tej samej zasadniczej kwestii: opisują decydujący akt wyzwolenia i zmiany dotychczasowej sytuacji, w której znajdowali się Izraelici. Do nich dołączyć można kolejne trzy ważne czasowniki stosowane w przywoływaniu pamięci o Exodusie: „*Jahwe wybawił*” (Wj 14,30; jako rzeczownik Wj 14,13; 15,2), „*Jahwe wykupił*” (Wj 13,15); i „*Jahwe wywiódł*” (Wj 3,8.17) Izraela z Egiptu.

Druga część księgi zdominowana jest już przez zupełnie inne słownictwo. W Wj 19,1-Lb 10,10 i Pwt 12-25 mowa jest przede wszystkim o tym, że Jahwe coś *nakazuje* lub *daje* swoje *przykazania*, a Izrael powinien być mu *posłusznym*. Wyzwolenie coraz bardziej zaczyna oznaczać tu działanie Boga mające na celu

uwolnienie ludu od jego własnych grzechów. Przejście spod władzy faraona pod władzę Jahwe oznacza więc przejście spod władzy jednego suzerena (faraona), pod władzę drugiego (Jahwe). Inna jest jednak natura władzy reprezentowanej przez faraona, a inna tej proponowanej przez Boga. Izrael nie będzie już sługą - niewolnikiem faraona, ale wolnym sługą Jahwe. Od samego początku to przesunięcie akcentów teologicznych widoczne jest w planach dotyczących celu Exodusu. Jahwe mówi wszak do faraona: „pozwól im wyjść, aby mogli mi służyć” (por. Wj 5,1). Wyzwolenie spod władzy króla Egiptu dokonuje się więc w imię służby na rzecz Boga. W wydarzeniach na Synaju (Wj 19-Lb 10,10) zostaną przedstawione szczegóły tej nowej sytuacji w życiu Izraela.

Przejście przez Morze Sitowia jest momentem narodzin Izraela jako wolnego narodu. Izraelici uciekając z niewoli przechodzą morze, które ma w Biblii negatywne konotacje, a samo przejście dokonuje się w nocy (Wj 14,20-21). Poranek i światło nowego dnia pozwalają im kontemplować już zupełnie nową sytuację w ich życiu (Wj 14,27). Bóg sprawia, że wody morza, symbolu chaosu i śmierci, unicestwiają Egipcjan, podobnie jak zniszczyły przedpotopowe pokolenie przemocy (por. Rdz 6-8). Przejście przez morze jest dla Izraelitów momentem przemiany. Weszli w sam środek wód jako niewolnicy, pełni strachu i niepewni jutra, gotowi wrócić do faraona, aby ocalić swoje życie (Wj 14,10b-12), a wyszli wolni i pełni ufności (Wj 14,31). Umiera w ten sposób Izrael-niewolnik, który wszedł w morze i wychodzi nowy Izraelem ufający i wielbiący Boga (Wj 14,30-31).

Wyzwolenie i opuszczenie „domu niewoli” nie oznacza natychmiastowego wejścia do Ziemi Obiecanej. Wyzwolonych Izraelitów czeka jeszcze droga przez pustynię, kolejny element reprezentujący siły chaosu, nad którymi Jahwe ma pełną i suwerenną władzę. Stwarza to kolejną okazję do pouczenia Izraelitów, która pozwoli ukształtować nową mentalność tego narodu. Jak się okaże, nadal brakuje mu bowiem zaufania i nie raz jeszcze Izraelici pokażą, że tęsknią za przeszłością (Wj 15,24; 16,2-3; 17,2-3; temat ten antycypowany był już w Wj 14,10-12), bojąc się nieznanego im do końca przyszłości. Tym razem skłoni ich do tego nowy przeciwnik, jakimi będą doświadczenie głodu i pragnienia. Przemiana mentalności ludu musi dokonać się poprzez ukazanie, że jego Bóg ma pełną władzę nad naturą (Wj 15,22-27; 16,1-36; 17,1-7) i nadal gotów jest bronić swego ludu przed nowymi zagrożeniami ze strony innych wrogich im ludów (ich reprezentantem na pustyni będą Amalekici (por. Wj 17,8-16).

Wyjście z Egiptu od samego początku ma także konotacje kultowe (por. Wj 13,3-14). Z czasem fakt ten stanie się fundamentem Prawa objawionego na Synaju (Wj 20,2; por. Pwt 5,6-15). Taki był jednak zasadniczy cel wyzwolenia Izraela. Jahwe żądał od faraona: „wypuść mojego syna, aby mi cześć oddawał” (Wj 4,23; por. 5,1; 7,16.26; 8,16; 9,1.13; 10,3). Nie ulega więc wątpliwości, że wyzwolenie polega nie tylko na uwolnieniu z *niewoli*, ale i na uwolnieniu *do służby* Bogu. Już na początku swojej teofanii na Synaju Bóg przypomina

Izraelitom: „Widzieliście, co uczyniłem Egipcjowi, jak niosłem was na skrzydłach orlich i *przywiodłem was do Mnie*” (Wj 19,4; por. też Kpł 11,45). To zupełnie nowa sytuacja, ponieważ wstawiając się na Synaju, Izrael po raz pierwszy jest przy swoim Bogu. Dalsza część księgi skupi się na ustaleniu zasad tej wzajemnej bliskości. Nie można przeoczyć w niej obecności wielu elementów związanych z praktyką rytualną i kultową. Księga Wyjścia dostarcza szczegółowych informacji zawierających przepisy dotyczące celebrowania Paschy (Wj 12) i Szabatu (Wj 16; 31,12-17) oraz prezentuje głęboką refleksję nad istotą kultu. Jego organizację opisują przede wszystkim instrukcje z Wj 25-31. Namiot Spotkania stanowi tu wyraźną analogię do świątyni jerozolimskiej i kultu sprawowanego w niej w czasach po wygnaniu babilońskim. Jego centrum stanowi Przybytek i znajdująca się w jego wnętrzu arka przymierza. Sanktuarium – póki co - ma przenośny charakter. Stopnie dostępu do *sacrum* wyznacza ściśle określona hierarchia. Odzwierciedla ją także jakość materiałów zastosowanych do budowy poszczególnych części. Im bliżej *sacrum* tym cenniejsze są kruszce i materiały, im dalej od niego, tym bardziej ich wartość maleje. Zapowiedzią tej hierarchicznej struktury były wytyczne, co do sposobu zachowania się podczas inauguracyjnego objawienia na Synaju (por. Wj 19). Akt apostazji dokonany na Synaju (Wj 32-34: złoty cielec) obnaża grzeszne tendencje w Izraelu i uniemożliwia budowę sanktuarium (Wj 35-40). Wstawiennictwo Mojżesza przed Bogiem pozwala przy tej okazji odkryć jednak, że Jahwe jest Bogiem miłosiernym i dzięki temu Święty Bóg będzie mógł zamieszkać pośród skłonnego do grzechu Izraela. Motyw chmury, która otacza świętą górę Boga (Wj 24,18) powraca na końcu księgi obrazując Chwałę Boga Izraela (Wj 40,34-38). Mojżesz najpierw wchodzi w obłok opadający na górę Synaj, aby otrzymać od Boga zalecenia dotyczące wyglądu i budowy namiotu-świątyni, a na końcu ten sam obłok reprezentujący Boga opada na gotowe już sanktuarium.

Podsumowanie

Wyjście z Egiptu i wydarzenia na Synaju są w Księdze Wyjścia względem siebie paralelne, gdyż jedno wydarzenie warunkuje drugie i oba wynikają z tej samej relacji Przymierza. W akcie wyzwolenia Bóg ukazuje swoją moc i gotowość działania na rzecz narodu wybranego, a w akcie przyjęcia Bożego Prawa i posłuszeństwa wobec Jego postanowień, naród odpowiada na ten dar ze strony Jahwe. Poszczególne prawa nie mają bowiem żadnej mocy, jeśli lud ich nie przestrzega. Izraelowi zostaje jednak udzielona wolność wyboru. Przywołuje ona wydarzenia opisane na początku dzieła stworzenia (Rdz 2-3). Służenie Bogu jest więc propozycją, która oznacza tworzenie konkretnej struktury społecznej opartej na Przymierzu ze Stwórcą i Wybawcą oraz na przestrzeganiu Jego Praw, gwarantujących zachowanie ofiarowanej wolności.

Bibliografia

Brzegowy T., *Pięcioksiąg Mojżesza. Wprowadzenie i egzegeza wybranych tekstów*, Tarnów 1995

Lemański J., *Księga Wyjścia*, Częstochowa 2009;

Synowiec J.S., *Pięcioksiąg. Wprowadzenie do Ksiąg Rodzaju, Wyjścia, Kapłańskiej, Liczb i Powtórzonego Prawa*, Kraków 2000.